

Valentyna Sajenko

«LJUDY NE ZI STRACHU» BY SVITLANA KYRYTSCHENKO AS A DOCUMENT AND AN IMAGE OF THE EPOCH

The idea of systematic investigation of aesthetic innovations in the book «Ljudy ne zi strachu» by an active human rights advocate and a participant of replication and popularization of samvydav Svitlana Kyrytschenko (1935–2016) is realized in special study of combining literature and documentary intentions, which influenced the reflection of Ukrainian history in the format of one destiny. Unique, difficult and true destiny as an essential part not only of a generation of the Sixtiers, but an Independence period as well, that was in the center of the events of historical value and passed almost all the circles of Dante's hell in the USSR, dedicating her life not to an intellectual work, but to concentration camps, set-

tlement in Yakutia, unemployment, as it was in the life of the family of civil rights advocates Svitlana Kyrytschenko and her husband, a philosopher, Juriy Badzio (1936–2018) and their children. The implementation of the book «Ljudy ne zi strachu» in non-fiction of modern Ukrainian literature, among which there are «Homo Feriens» by Iryna Zhylenko, «Rubaly lis» by Larisa Krushelnitska, «Memoirs» by Natalia Kuziakina, «Naybilshe dyvo – zhyttia» by Mykola Rudenko, incarnated a layer of the works-symbionts not only in native, but in European literature as well, they are objective documents and the images of the epoch either.

Key words: the Sixtiers; Svitlana Kyrytschenko, Juriy Badzio, personalities and creative works; the specific of non-fiction literature; the main aspects of the problematic of the book; poetic peculiarities of the work.

Надійшла до редакції 03.09.2018 р.

УДК 821.161.2–3Гончар

Галина Білик, Марина Віскривець

ХУДОЖНЬО-ІСТОРИЧНА АКТУАЛІЗАЦІЯ ОБРАЗУ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА У ТВОРЧОСТІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

У статті йдеться про твори О. Гончара (повість «Стокозове поле», новелу «Кресафт», оповідання «Ода тій хаті, що в снігах», щоденникові нотатки), котрі, вибиваючись із домінуючого для письменника соцреалістичного стильового канону, правдиво змальовують долю українського селянства в умовах сталінського терору – Голодомору 1932–1933 рр., репресій та інших форм геноциду. Актуалізуючи реалістичні, трагічні, монументальні образи міцних духом українських селян, усіяко пригнічуваних – аж до морального й фізичного знищення, історичного викорінення – тоталітарним режимом, літератор осмислює трагедію української нації, котра втрачала вагомий складник свого самостійницького світогляду, набувала хибних екзистенціалів у цій історичній і психологічній катастрофі, а проте зберегла цілісність і чистоту власного ментального космосу, не зреклася ідентичності. Для самого літератора ці художньо-аналітичні твори мали значну вагу, оскільки наvertsали його в русло національного мистецтва, робили оборонцем духовно-неперервного поступу нашого народу.

Ключові слова: українська проза ХХ ст., Олесь Гончар, тема українського села, тема Голодомору

1932–1933 рр., мотив селянської долі, тенденція-актуалізація, реалістичний і трагічно-монументальний принципи зображення.

Ім'я письменника Олесь Гончара в наші дні головню устремління людини, бачать у ньому романіста-літописця й мемуариста-аналітика радянської доби й перших років української незалежності. Проте творчі рiчища доробку майстра слова – в усій їхній узаємопов'язаності – куди більш складні й розлогі; є серед них і такі, що зринали й невдовзі зникали, мовби пересихаючи, а потім знову набирали сили й актуального звучання в художньому світі літератора. Це, зокрема, стосується змалювання образу українського села і його жителів – тих людей, котрі традиційно вважаються сіллю нашої землі, опорою нації.

Сільська тематика більшою або меншою мірою знайшла відображення фактично у всіх творах письменника, адже складала ту сферу життя, яку він знав досконально. О. Гончар був сільською дитиною (хоч батьки його – «напівгородські» [7, с. 576]), до 15 років зростав і формувався в цьому середовищі (сlobода Суха Кобеляцького району Полтавської області, села Бреусівка, Хорішки, Козельщина Козельщин-

ського району тоді Харківської області), навідувався й подеколи жив там пізніше, світоглядно набираючись душевних рис і духовних цінностей, притаманних його найближчим родичам, шкільним наставникам, друзям, знайомим. Звичайно, жага до знань, ранній літературний хист, перший досвід у журналістиці кликали юнака у світ інтелігенції, в урбаністичний простір життєтворчості – до подальшого навчання в Харківському технікумі журналістики (Українському комуністичному газетному технікумі імені М. Островського, 1934–1937) та в омріяному Харківському держуніверситеті (1938–1941). Але насамперед ubozтво, безпросвітність, рабська праця й загроза голодної смерті гнали тоді до міста Гончара і його однолітків – молодих, талановитих селян, котрих доля вберегла у трагічні 1932–1933 рр., щоб надалі жорстоко вкинути в ще не одне пекло. «Всі, хто пережив голод 33-го на селі, для мене – як брати. Ми розуміємось між собою з півслова» [7, с. 157], – занотує митець у «Щоденниках» 15.08.1987 р. Ровесники «Жовтня» й УНР, вони крізь усе своє життя пронесуть село як образ амбівалентний: по-материнськи теплий, тілесно-чуттєвий, кривий, із яким поєднані пуповиною, – *колицку життя*; і як знедуховлену Аніму – гвалтовно розорене родинне гніздо, мертвотне материнське тіло, утрачений Анімус-батько – *екзистенціальну пустелю*.

Таке екзистенціальне сирітство (а для малого Сашка Біличенка – майбутнього письменника Олеса Гончара – ще й з абсолютно реальним змістом, хоч як він і не любив, коли його називали «сиротою») «культивувався» радянською владою цілком свідомо: утрачених матір і батька молодій, внутрішньо спустошеній людині, згідно з імперською стратегією, компенсували заміниками «радянська вітчизна» і «батько-вождь» (Ленін, Сталін) – і з націй так поступово «вищипляли» міфічний «єдиний народ». У проекції на українську літературу 1930–1950-х рр., за Н. Зборовською, це проявилось як підрич її національно-державницького коду через руйнування архетипу цілісності, маргіналізацію національного характеру, зведення процесу творчості до імітації тощо [8, с. 321–349], і зокрема – чи не найпомітніше – саме в доробку О. Гончара. Прочитуючи його «Прапорноносці» – у першій редакції трилогії й у зіставленні з «Україною в огні» «морального, релігійного, правдивого творця Довженка», Н. Зборовська характеризує молодого письменника-фронтовика-студента як емоційного, національно несвідомого «блязня», котрий, на замовлення режиму, зімітував «фальшиве мілітаристське письмо», видав «бажане для влади за дійсне, тотально зігнувши принцип реальності» [8, с. 335]. «У психоісторії української літератури “Прапорноносці” О. Гончара, – пише дослідниця, – потрібно читати як антитекст “України в огні” О. До-

вженка з урахуванням таких позицій письменників: якщо Довженко в “Україні в огні” репрезентував себе відповідно до традиції української літератури заступником українського народу перед сталінською і фашистською арміями, то О. Гончар на основі романтизованого сталінізму – заступником сталінської армії перед своїм народом» [8, с. 335].

Науковець доволі чітка й переконлива у своїх висновках щодо «Прапорноносців» і їхнього автора, але і вона говорить про існування дещо іншого О. Гончара – поза 1940-ми рр., поза сталінською ідеологією, поза тотальним соцреалізмом – приміром, як у романі «Собор» (1968).

Цікаво, що саме в такі миті-оази творчості письменник і звертається до образу села-материзни, дошукуюється в ньому національного духовного первня. Простежуються принаймні три епізоди в його літературній біографії, коли подібні шукання набували художнього (не документального, щоденникового – там їх значно більше) текстуального вираження: це рання повість «Стокозове поле» (1934–1936) і два пізніші твори – новела «Кресафт» (1963) та оповідання «Ода тій хаті, що в снігах» (1985).

Узагалі, рання творчість О. Гончара могла б бути цінною для реципієнтів в аспекті оприявлення світогляду літературного початківця, з якого «система комуністичного виховання» ще не встигла зробити заручника тоталітарної ідеології. Проте, не без волі самого автора, вона досі є літературознавчою проблемою, про яку пише практично кожен його дослідник: О. Гончар, по суті, відмовився від усього створеного ним у прозі до «Прапорноносців» – як від незрілого учнівства. Ось як про це він говорить у листі до П. Ребра від 29.04.1982 р.: «Ви питаєте, чи можна надрукувати мої ще довоєнні оповідання, про які я забув. А чи гоже діставати з кошика чийсь школярські вправи, якщо вже сам Дід Час їх туди кинув? Дайте їм спокій. Гадаю, таку школярську писанину можна б знайти в багатьох із тих, кому колись засвербіло взятися за перо в тому віці, коли на вуса ще й не сіялось... Ви ж бачили в цеху: навіть у доброго робітника бувають стружки під ногами, а як із ними, з відходами, поводяться – відомо...» [3, с. 224–225]. Проте науковці, спираючись на бібліографічні покажчики, першодруки, свідчення сучасників, усе ж сформували уявлення про довоєнну творчість митця, найбільш систематизоване окреслення якої знаходимо в публікації відомого гончарознавця В. Галич: це *малі епічні форми* «Бабуся», «Казочка про вогняного змія», «Казка про колосочок та його ворогів», «Ластівка», «Майстер щита», «Маска», «На пасовиську», «Народження дружби», «Оповідання командира», «Орля», «Пальма», «Подарунок на іменини», «Пожежа», «Портрет, що всміхається», «Смерть

Івана Мостового» (у друзі – «Іван Мостовий»), «Хрест», «Цілюща вода», «Черешні цвітуть», «Шрам», «Яблуко довголіття», «Халяра»; *повісті* «Над країною спів», «Стокозове поле», «Студенти»; *роман* (незавершений) про Григорія Сковороду [1]. Друзі дитинства, однокашники по технікуму й університету (О. Юренко, В. Бережний, Я. Оксюта, І. Рибалка, М. Безхутрий), які першими читали ті тексти в авторському варіанті, були захоплені талантом і майстерністю Олесея, його глибоким і сміливим баченням аналізованих проблем, раділи публікаціям товариша в місцевій періодиці, а невдовзі й у республіканських журналах, його перемогам у літературних конкурсах. То ж – чи справді ретельність, а чи ввібраний свідомістю доконечний радянський «порядок» змушували письменника тримати «у ристуванні» доволі плідний відтинок свого творчого шляху? Це питання ще очікує на відповідь.

У наші дні широко розтиражована щоденникова нотатка О. Гончара від 18.03.1993 р. про його ставлення до болючо-дражливих тем у літературі – Голодомору, аварії на ЧАЕС, щоправда, здебільшого цитується вона у своїй першій частині – як розмисли письменника про трагедію 1932–1933 рр.: «Є речі, про які писати художні твори я не зміг би. Скажімо, про голод 1933-го. Це вже не горе, а надгоре, надвідчай, це антижиття. Щось ніби замогильне. Де вже ні крихти надії, жодного промінчика світла. Чи має право митець занурювати дух людський у такий морок безодні, в антижиття? Чи можна аж так нагнітати горе, і горе, й безвихідь? Толстой казав десь, що існують для нас “запретные темы”, і я згоден з ним. Навіщо додавати людині болю, коли вона вже й так має його понад усяку міру, власне, перебуваючи вже “поза межами болю”... І про старих, що доживають у Чорнобильській зоні, теж не зміг би... Гріх. Це ніби споглядати людину в конвульсіях» [7, с. 462]. Певне, юний Гончар, який щойно сам пережив голод (завдяки бабусиним сухарям і дядьковій олії), був опухлий, але таки не вмер, як половина його класу, не поділяв такого естетства, а, навпаки, в повісті «Стокозове поле» (і низці інших ранніх творів) прагнув подати реальну картину сільського лиха, та ще й із сатиричними акцентами щодо владних керманців, як він це полюбляв робити в газетних дописах.

У науково-критичних джерелах подибуємо різні свідчення щодо часу написання «Стокозового поля» – 1934, 1936, 1938–1939 рр. Очевидно, письменник допрацьовував твір (опублікований у журналі «Молодий більшовик», 1941, № 4), аж поки мало що залишилося від його гострого попереднього задуму. Про це маємо щоденниковий коментар літератора від 23.07.1985 р.: «Натрапив на згадку в критиці про “Стокозове поле”. Новиченко вважає, що не слід цю річ перекреслювати. А я не можу думати про неї без

болю. Бо знівечена вкрай – і редакторами, і на їхню вимогу самим автором. Коли (десь, мабуть, року 1936-го) я послав цю повість на відгук Панчеві, він відповів, що це найсильніша річ з усієї сучасної української літератури. Але... друкувати, мовляв, ніхто не візьме. Бо голод. На матеріалі Сухой – вся трагедія 1933 року. Так було. Пам’ятаю, як багато було осінньої туги. А всі доробки – то було самознищення» [7, с. 62–63].

Тему Голодомору 1932–1933 рр. у творчості О. Гончара ретельно дослідила історик І. Сироїд: на її думку, ця народна трагедія стала свого часу для юнака «моментом просвітлення», а згодом обросла таким згустком болю, що в родині вже зрілого митця на неї було табу [10, с. 84–85]. Лише на початку 1970-х рр. у його щоденниках з’являються перші нотатки про пережите в дитинстві, надалі він час від часу знову повертається до цієї теми:

«...А голод 1933-го?

Але ж тоді не було суховійного лиха, не було недороду – рік був як рік, умови природні нормальні, і тим жахливіша трагедія голоду...

Чи напишу я коли про те, як треба? На всю правду, на всю силу? Чи встигну?

Про людей, що все життя хліборобили і мушили вмирати, пухнути, бур’яном годувати дітей... Книгу про безневинних. Що їх дівчина фельдшерка таблетками сподівалась порятувати (а вони – пухлі). Про біофабрику, яка в цей час всіма цехами працює, коптить ковбаси та шинку – на експорт!

Про газети, в яких пишемо про те, що зробимо життя колг[оспни]ків заможним... (І про голод – ні слова).

І про тирана вусатого, що не пускає в гавані Новоросійська кораблі Міжн[ародного] Черв[оного] Хреста, бо “голоду в нас нема”!..» (запис від 15.11.1975 р. [6, с. 237]);

«...А мені згадався 1933-й...

То ж таки був геноцид!

Пів-Сухой виморено голодом за одну весну.

Сім’я Булата-ковалю, де діти старші поїли менших... А ті мої товариші – однокласники Киселі з бреусівських хуторів, що незрівнянні успіхи виявляли в математиці, – сьогодні в школі були, а завтра вже не прийшли: померли обоє. А по містах торгсини, а Галещинська біофабрика окороки відправляє на експорт...

Ні, то довічний Сталінів гріх, злочин його, якому нема й ніколи не буде виправдання» (запис від 23.08.1980 р. [6, с. 425–426]).

Подібних нотаток у щоденниках О. Гончара чимало (голод – невід’ємний екзистенціальний маркер світосприйняття наратора і в полоні, й на війні тощо); вони настільки виразні, що, думається, не тільки наяву, а й творчо пережиті митцем – як фраг-

менти художнього цілого, котре він звершив на зорі своєї творчості, а згодом брався реставрувати чи перестворити, але мав уже дещо іншу естетичну позицію та життєву ситуацію.

Усе ж, проаналізувавши літературно-критичний і мемуарний дискурс довкола повісті «Стокозове поле», можемо твердити, що це була одна з перших актуалізацій теми села й селянства у творчості Олесь Гончара, зроблена в реалістично-нарисовому плані, яка так і не стала повноцінним твором. Проте письменник, як це в цілому характерно для його творчості, тоді вперше сказав своє художнє слово про тих, із ким пройшов крізь смерть, увіковічив численні жертви злочинного режиму Сталіна.

1963 р., на хвилі романного «освідчення в любові до степу» [9, с. 264] і новелістичної поетизації села з «планетарним мисленням» («Таврія», «Тронка») [9, с. 287], О. Гончар пише твір, який, за А. Погрібним, «відзначається <...> не надто типовою навіть для початку 60-х років реалістично-викривальною силою» [9, с. 292], – новелу «Кресафт». Із цим своїм текстом досвідчений автор уже не став робити редакторські експерименти, а відтак пролежати недрукованим йому судилося чверть віку (щоденниковий запис від 20.05.1991 р. [7, с. 358]).

Подієва основа твору заснована на кількох епізодах, що формують кільце: Кресафт Петрович Кухаренко на польовому току – у степовому безлюдді – у районі на партбюро – у чайній з іншими сільськими головами – у дорозі додому – мертвий на тому ж току: на фоні «високих бургів зерна, що і в темряві висвічували денним сонцем» [2, с. 31]. Уже такий архітектонічно-композиційний план цілого моделює безвихідь – замкнуте коло, в якому моральна людина робиться заручником власної «дитинності», «простодушності», «жертвою совісті», бо «совість – це така культура, що не кожен її культивує в наш час. Дехто забув, що воно й таке, по якому попереднику його й сіють» [2, с. 29–30].

Знайшовши для себе художній ідеал у сільському хліборобові – гарному господареві, чесному й відповідальному лідерові громади, статечному працелюбові з довгими вусами й мозолястими руками, а водночас чулому, вразливому – саме такому, якими лишилися в пам'яті сільські дядьки з далекого дитинства, письменник болісно констатує нежиттєздатність його в антигуманному тоталітарному соціумі. Серце Кресафта, підірване постійним «передчуттям кари», усвідомленням себе розмінною монетою в ігрищах недалеких, застрашених, підлих «Перших», «Других», «Третіх» і вищих над ними (учора ти передовик, герой, а нині злочинець, «зривник», «саботажник»), котрі ще й замахуються на останню його цінність – людську гідність, не витримує таких знущань. Але не витримує й розум: чому за щедрого,

дбайливо зібраного врожаю (золоті гори зерна на току!) селяни не мають права і на якихось – обіцяних їм владою! – півтора кілограма?!. Ідейним оголенням аморальності й абсурдності тоталітарної системи О. Гончар провіщував їй невідворотний крах у майбутньому, але разом із тим цілі покоління українців – і себе з-поміж них – тлумачив як безправних невольників у знедуховленому тиранією режиму світу.

Отже, актуалізуючи трагічний образ українського селянина, душу якого розривають почуття партійного (аморального) обов'язку й повага до людини, самоповага, що, зрештою, і по смерті залишаються його невід'ємними рисами, О. Гончар стає на захист мільйонних жертв тоталітаризму в Україні, котрі й на смертному одрі лишалися людьми і в цьому духовно вивисувалися над демонічним устроєм.

Навесні 1985 р. в доробку митця з'являється оповідання «Ода тій хаті, що в снігах». Першою його публікує газета «Сільські вісті» (17.03.1985), потім журнал «Вітчизна» (1985, № 4), щорічник «Наука і культура» (1985), а дещо згодом – газета «Литературная Россия» (1.05.1986).

Поява цього твору – подія знакова, промовиста, мужня з боку автора й видавців. Закамуфльований у лірично-романтичну форму автобіографічного спогаду з дитинства, він, по суті, є величальною піснею вимученому тоталітарною системою українському селянству в чергову річницю Голодомору, про який на той час іще відкрито не говорилося у суспільстві³. «Обережний» текст О. Гончара став першою публікацією у вітчизняній літературі кінця ХХ ст., який порушив болочу й актуальну проблему жорстокого винищення радянською владою українського селянства й у символічному ключі окреслив його духовно-історичну вагу, місію.

У центрі твору – землероб-хуторянин Іван Масич, образ якого заснований на контрасті й поданий у розвитку на тлі історичних подій 1920–1950-х рр. Увага й особливо щемливе ставлення до нього з боку розповідача зумовлене тим, що колись – у люту зиму завію – цей селянин урятував його, тоді юного школяра Сашка, від смерті, дивом почувши крізь хугу окрик «Допоможіть!» і рушивши на нього в темін та невідомість вечірнього степу. Після того випадку дядько Масич зробився для хлопчика мовби родичем, та й сам його «відтоді чимось виділяв, виокремлював з-поміж інших підлітків» – і для нього оповідач став не байдужим [4, с. 272].

³ Уже 1984 року Всесвітній конгрес вільних українців створив міжнародну комісію з розслідування голоду в Україні. 1985 року Конгрес США створив спеціальну комісію з дослідження фактів голоду в Україні, виконавчим директором якої був Джеймс Мейс. В Україні перші офіційні заяви про Голодомор пролунали в кінці 1987-го – 1988 роках – як про один з епізодів сталінського терору й репресій.

О. Гончар наголошує, що небезпечна пригода в степу докорінно змінила уявлення Сашка про свого рятівника: якщо раніше він здавався героєві твору відлюдкуватим, страшним, загрозливим, спроможним навіть уперіщити батоном, як те й робив із виховною метою зі своїми синами, то наразі проступила крізь зовнішню похмурість надзвичайно велика, щедра душа селянина, котра за будь-яких життєвих обставин воліла нести добро у світ.

На початку оповідання мовиться, що дядько Масич живе на власному хуторі поблизу Тернівщини, у слободі буває рідко, заходячи тільки до кузні чи до крамниці, але працює тут виконавцем і «частіше від інших» має нічні чергування в сільраді. Це «кремезної статури хлібороб, удівець» із трьома синами, «неговіркий, похмурий», із «непривітно навислими» вусами, котрий, «з'явившись зі степу», «йде толокою, суне, мов хмара», «ступаючи важко, натужно», аж ніби «усі вітри <...> степу дмуть тому чоловікові навстріч» [4, с. 265]. Та «величезного зросту чоловіку» з «упевненою ходою» не лякають природні стихії, а його працьовиті, «шкарубкі» руки дають усьому лад.

Урятованому «погибельної ночі» Сашкові назавжди запам'ятається «найкращий, найвеселіший, найпрекрасніший у світі» життєдайний голос дядька Масича, якого йому сама доля послала [4, с. 269], – як антитеза людському мовчанню, байдужості в пору лихоліття, котрі асоціюються у творі зі смертю: «Скільки житимеш, не забудеться потім тобі, яке це незмірне щастя почути на краю небуття голос людський, чийсь гук обнадійливий» [4, с. 264]. Йому відтепер усе в дядькові «любє» – і його ледь усміхнене, радісне «людське обличчя», і його «дужа тепла рука» [4, с. 268, 270]. «О, рука людини! – афористично висловлюється О. Гончар. – Ти можеш убити, відкинути в прірву, буваєш неправедною й жорстокою, але ж ти можеш і зарятувати, як ця – тепла, добра, найласкавіша у світі дядькова Іванова рука» [4, с. 270].

У сприйманні хлопчика колись грізний хуторянин постає визначною людиною, людиною з великої літери, цінність якої обумовлена її душевним теплом, сердечністю. Йому притаманна і «вроджена делікатність», адже ніколи не нагадував Сашкові про ту пригоду, не вражав його самолюбства, не чекав подяки, не шукав для себе вигоди. Достатньо було Масичеві відчуття великого духовного торжества від порятунку чийогось життя та щирого зичення від людей ласкавої долі: «Віддячиться тобі, Іване... Сказано ж: кинь добро назад, то воно опиниться попереду» [4, с. 271], – мовить бабуся малого Сашка.

І письменник у творі змальовує це «майбутнє» гідної української людини, оповідь про яке розпочинається рядком «Потім настав той важкий для Тернівщини рік» [4, с. 271]. Очевидно, ідеться про курс

на колективізацію, розкуркулення, голод 1932–1933 рр., які нищили істинних господарів українського степу, руйнували хутори й села як міцний фундамент буття великої землеробської нації з волелюбним козацьким норовом.

Отож, через кілька років осіннього вечора на залізничному полустанку в райцентрі Сашко із друзями випадково зустріне «самотнього зсутуленого пасажира із клунком через плече»: «Я ледве впізнав у ньому дядька Масича Івана, так він постарів, усохся, сама шкіра та кістки, як після тяжкої, виснажливої хвороби. Виявляється, він же приходящого, зібрався оце їхати на Донбас до старшого сина» [4, с. 272].

Мало що залишилося від колишнього велета, зникла і його впевненість, гордість, примітна колись поважлива піднесеність. Самотній старий, хлопці якого тепер на Донбасі і його кличуть до себе, зрадів зустрічі з Олександром, котрого здавна вважає за «свого козака», за рідного, і довірливо прагне виповісти йому наболіле – скупю й «чомусь напівпошепки»: «Зобижено нас, Сашко, ні за що зобижено...» [4, с. 272].

У чоловіка відібрано все, дітям його втято рідний корінь, та й сам він тепер зайвий на своїй батьківщині – мусить іти по світу в пошуках кусня хліба. Таким постає збірний образ тих небагатьох розкуркулених господарів, яким удалося фізично вижити в лабетах більшовицьких експериментів над людиною та сталінських нищень села.

Сашкові дивно чути нові ноти в голосі колись суворого Масича: «Дядько Іван заговорив до провідника незвично благально, аж запобігливо, такого тону я раніше ніколи від нього не чув» [4, с. 272]. Він смиренно сприймає грубі провідникові копняки в груди, коли той виштовхує його, відмовляючись впустити у вагон; не сперечається і біжить проситися до іншого; робиться аж ніби просвітленим, коли якась добра душа таки дозволяє йому забратися в потяг. Юнака дуже вразила ця зустріч, завдала великого жалю за власну безсилість допомогти колишньому своєму рятувальникові, він переймається співчуттям до земляка, котрий, вирушаючи у безвість, «й сам не знав, чи випаде йому повернутися в ці рідні, такі немилосердні до нього краї» [4, с. 272].

Доля все ж повертає Івана Масича в рідну дивом уцілілу хату незадовго до війни. Попри всі «прошумілі бурі» пустка його збереглася, а невдовзі «знов ожила, забіліла причілком, із півночі тепер підперта сохами» [4, с. 273]. Як далі наголосить автор оповідання, – щоб стати невдовзі прихистком для багатьох страждених скитальців, урятувати їм життя в лиху годину – «найстрашніші часи» війни. Старий Масич по-своєму, як міг, боровся з ворогом-загарбником, упускаючи на ніч біженців, прихищаючи поранених

радянських воїнів, а подеколи влаштуовуючи у своїй хаті таємні зустрічі партизанам. Окупаційна влада залякувала його, завдавала побоїв, кидала в холодну, аж поки якогось дня не забрала разом із «ночувальниками» в табір, де слід дідуся і пропав. Але про хату його ще й довго по війні ходили перекази, бо рідним він став тепер для багатьох одібраних у смерті душ, урятувавши їх своєю небайдужістю, турботливістю, саможертвністю.

У кінці твору мовиться, що приїхав один із таких «хрещеників» дід Масича – колись урятований ним грузин. І хоч від хати вже й сліду нема – на її місці (на місці колишніх хуторів) колоситься колгоспна нива, гість волів би, щоб хаті присвятили оду, щоб пам'ять про неї ніколи не зникла: «Оду слід би скласти тій хаті, що колись тут стояла в снігах <...>. Того, чия рука тебе рятувала, ніколи в житті не забудеш» [4, с. 275].

Розповідач і сам підтримує ці слова, хоч добре розуміє, що хата без людини мало чому зарядила б. Тому насправді його оповідання – це ода селянинові, поодинокій гідній людині в смертельній хурделиці історії, людині, котра за численних нищих спроб принизити її, знищити, викоринити з рідної землі, переважила всіх мізерних володарів-руйнівників своїм великим серцем. «Не знати чому, – пише Олесь Гончар, – але навіть на фронті, в найскрутніші часи, не раз поставав мені перед очима образ дядька Івана Масича, людини, котра так просто й природно робила добро, робила за потребою душі, не ждучи за це ніякої віддяки» [4, с. 274].

А отже, автор уславлює простого українського селянина, малює важку картину його життя на тлі сталінського терору й винищення українського села, німецько-фашистської навали, підкреслює, що такі люди – взірці духовності нації, запорука її незнищенності. У середині 1980-х років до усвідомлення цієї думки українське суспільство ще тільки намагалося доходити, саме ж усвідомлення було гірким і болючим просвітленням, яке потребувало зміни самосвідомості народу, й О. Гончар тут прислужився своїм глибоким художнім словом.

Можемо з певністю говорити про вагому змістову лінію в доробку одного з найвідоміших українських письменників радянського часу О. Гончара – художню актуалізацію образу українського селянства на трагічних шаблях вітчизняної історії ХХ ст., котра, вибиваючись за канони соцреалізму, знайшла втілення в низці творів митця й слугувала зростанню

національної самосвідомості українців, а також potwierджувала національно-духовну зорієнтованість самого майстра пера.

Література

1. Галич В. Початок журналістської діяльності Олесь Гончара [Електронний ресурс] / В. М. Галич. – Режим доступу : <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1909> (Дата звернення: 12.03.2018). – Назва з екрана.
2. Гончар О. Кресафт / О. Т. Гончар // Українське слово : хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст. : у 3 кн. – К. : Рось, 1994. – Кн. 3. – С. 27–31.
3. Гончар О. Листи / О. Т. Гончар ; упоряд. В. Д. Гончар, Я. Г. Оксюта ; передм. В. О. Яворівського ; вст. слово Я. Г. Оксюти ; післям. Р. М. Лубківського. – К. : Укр. письменник, 2008. – 431 с.
4. Гончар О. Ода тій хаті, що в снігах / О. Т. Гончар // Твори : в 7-и т. Т. 6 : Берег любові : роман ; оповідання ; статті / О. Т. Гончар. – К. : Дніпро, 1988. – С. 264–275.
5. Гончар О. Щоденники : у 3-х т. : Т. 1 (1943–1967) / О. Т. Гончар ; упоряд., підгот. текстів, ілюстр. матеріалу та передм. В. Д. Гончар ; [худож. оформ. М. С. Пшінки]. – К. : Веселка, 2002. – 455 с. : іл.
6. Гончар О. Щоденники : у 3-х т. : Т. 2 (1968–1983) / О. Т. Гончар ; упоряд., підгот. текстів, ілюстр. матеріалу та передм. В. Д. Гончар ; [худож. оформ. М. С. Пшінки]. – К. : Веселка, 2003. – 606 с. : іл.
7. Гончар О. Щоденники : у 3-х т. : Т. 3 (1984–1995) / О. Т. Гончар ; упоряд., підгот. текстів, ілюстр. матеріалу та передм. В. Д. Гончар ; [худож. оформ. М. С. Пшінки]. – К. : Веселка, 2004. – 455 с. : іл.
8. Зборовська Н. Код української літератури: Проект психоісторії новітньої української літератури : монографія / Н. В. Зборовська. – К. : Академвидав, 2006. – 504 с. – (Монограф).
9. Погрібний А. Олесь Гончар / А. Г. Погрібний // Поклик дужого чину : статті, портрети, силуети, наближення, публіцистика / А. Г. Погрібний ; вст. сл. В. Г. Дончика та П. П. Кононенка. – К. : Просвіта, 2009. – С. 235–321.
10. Сироїд І. Олесь Гончар про Голодомор 1932–1933 років (на матеріалах щоденників та художніх творів) / І. В. Сироїд // Гуманітарний вісник. Серія: «Історичні науки». – 2011. – № 17. – Вип. 3. – С. 83–87.

Halyna Bilyk, Maryna Viscrivets

**ARTISTIC AND HISTORICAL UPDATING OF
THE IMAGE OF THE UKRAINIAN PEASANTRY
IN THE WORKS BY OLES HONCHAR**

The article deals with the works of O. Honchar (story «The field of Stokiz», novella «Kresaft», short story «Ode to that hut that in the snow», diary notes) which breaking away from the dominant socialist realistic stylistic canon of the writer truly depict the destiny of Ukrainian the peasantry in the conditions of Stalin's terror – the Holodomor of 1932–1933, repressions and other forms of genocide. Actualizing the realistic, tragic, monumental images of the strong spirit of Ukrainian peasants in every way suppressed – up to moral and physical destruction, historical eradication – by a tota-

litarian regime the writer comprehends the tragedy of the Ukrainian nation which lost a significant component of its independent world outlook, acquired false existentials in this historical and psychological catastrophe, but still preserved the integrity and purity of its own mental space, didn't abandon identity. For the writer himself these artistic and analytical works had a significant weight because they turned him into a national art channel and defending the spiritually-continuous progress of our people.

Key words: *Ukrainian prose of the 20th century, Oles Honchar, topic of the Ukrainian village, theme of the Holodomor of 1932–1933, motive of the peasant fate, tendency-actualization, realistic and tragic-monumental principles of the representation.*

Надійшла до редакції 05.09.2018 р.

Шановні літературознавці та мовознавці!

Запрошуємо Вас опублікувати свої наукові дослідження
у фаховій рубриці «Філологічні науки»

«Альманаху Полтавського національного педагогічного університету „Рідний край“»
(затверджена Наказом МОН України № 1328 від 21.12.2015 р.)

Видання виходить двічі на рік – у січні та липні, ISSN 2075-1222 (Print), 2518-1424 (Online)

Рукописи раніше не друкованих наукових статей обсягом до 0,5 др. арк. надсилайте на рецензування на електронну скриньку альманаху – ridniy_kray@ukr.net – до 20 березня та до 20 вересня. Аспіранти, особи без наукового ступеня обов'язково додають до рукопису своєї розвідки відгук наукового керівника (або доктора філологічних наук), затверджений в установленому порядку.

Стаття за змістом і оформленням мусить відповідати сучасним науковим вимогам. Детальніше про особливості викладу, структурування, техніки набору тексту рукопису читайте на сайті нашого видання в розділі «Редакційна політика» – <http://pnpri.edu.ua/ua/ridnyikrai.php>

Публікація наукових матеріалів платна (крім статей докторів наук), вартість – 40 грн. за сторінку тексту стандартного набору. Оплата здійснюється після того, як стаття успішно пройде рецензування.

Реквізити для оплати публікації наразі такі (можуть змінюватися):

Код ЄДРП	31035253
МФО	820172
Банк одержувача	Державна казначейська служба України м. Київ
№ рахунку р/р	31258270105954
Код послуги	25010100
Назва послуги	За публікацію статті в «Рідному краї»

Будемо раді співпраці!

З повагою – редакція «Рідного краю»

